

אומץ אמנותי נדיר

גונן נשר: לעוף כמו בוב בימון, הוצאת הקיבוץ המאוחד 2010, 208 עמ'

כשלעצמם שום דבר מיוחד: בין אם הוא מספר על התנסויותיו המיניות עם זונות, על בדיקות האוזניים שבהן מתדיר אישטוואן גומבר גושי שעווה אל תוך אוזניו בעת שהוא מדמיין כיצד הוא חודר אל אשתו של גומבר במין פנטזיה משולשת, ובין אם הוא מספר על הפעם הראשונה שבה רקד סלואו בסיפור שזו שמו, והוא עוסק בפרשת יחסיו עם בחורה ישראלית שפגש במנהטן, הוא תמיד מוביל את הקורא שלו למסע, שאולי בתחילה נדמה לו כהליכה בנאלית ברחוב עירוני או בנוף כפרי, אבל לאט לאט, כשמתגלים הפרטים, היא הופכת ליותר ויותר מרתקת בזכות מי שמדריך אותה. רק לעתים רחוקות מזדמן לקורא לפגוש יוצר ובמיוחד כזה בראשית דרכו בעל אומץ אמנותי

מסוג זה. רובם של היוצרים הצעירים חוששים מכנות מסוג זה והם מנסים ליצור מסכות ומסכים מסביב ליצירתם. אבל נשר יודע לספר סיפור והוא עושה את זה נהדר, ודווקא משום שכתובתו בשלה, הוא יכול להרשות לעצמו לוותר על ניסיונות ההרחקה ולהגיע ישר לעניין.

מחבר מסוגו של נשר לא רק גורם עונג לקורא, אלא גם מעורר סקרנות רבה באשר ליצירותיו העתידיות. אין ספק שיש לו יכולת לגלות את צפונותיו של הלב האנושי גם בהעדר חוש השמיעה, ומעניין, ומעניין מאוד יהיה לקרוא את הרומן שיכתוב בעתיד, לא כזה שמתחזה לספר סיפורים, אלא רומן שלם שזו צורתו. ❖

עלית קרפ

בעיות היסוד נותרו ללא שינוי

בועז עברון: אתונה וארץ עוף, הוצאת נהר ספרים 2010, 269 עמ'

"נדהמתי עד כמה ניתן לפרסם רבים כל כך [מהמאמרים] מחדש כמעט ללא שינוי, משום שבעיות היסוד שבהן עסקו לא השתנו ורובן אף החמירו" כותב בועז עברון, במבוא לספרו אתונה וארץ עוף. בועז עברון הנו אינטלקטואל ייחודי, שמסלולו נמשך מ"הכנענים" לפעולה השמית" (שדגלה בהשתרשות במרחב על ידי איחוד המרחב) כאחד מעורכי כתב העת שלה 'אתגר'; שלמרבה הצער טרם נכתבה עליו עבודת מחקר אקדמית, כמו גם על תנועת "הפעולה השמית". ספרו הנוכחי הוא אסופה של מאמרים ורשימות שנכתבו במשך השנים בנושאים שונים, ובכך הוא שונה משני קודמיו מידה של חירות, תהליכים במימוש עצמי (1975), החשבון הלאומי (1988) הביקורתי שעניינו התנועה הציונית ובמדינת ישראל, (שזכה למהדורה נוספת ב-2002 עם הקדמה מאת שלמה זנד). עברון הוא בעל תחומי עניין לא מעטים, וזה ניכר במבחר המאמרים המגוון, אם כי עדיף היה לקורא, שיחלק את ספרו לשניים שלושה שערים,

כמו למשל: לאומיות בישראל, דת ואתיקה, הומניזם וסוציאליזם, או משמעות השואה, במקום להתפזר על מגוון נושאים; מה גם שלא כל הכתוב ניחן באותו משקל, שכן לצד מאמרים שהתפרסמו בכתבי עת אקדמיים מופיעות רשימות עיתונאיות.

כבר במבוא, בהתייחסו לאי-קיום "יום שואה" ארמני, מציין עברון את גטייתה של הלאומיות המודרנית להתחמק מזיכרונות מכבידים, "לנסות למדר ולשכוח אותם לתת לזמן לעשות את שלו. ההתעסקות במה שקרה עלולה להרעיל את כל החיים" (עמ' 17). אכן תכונתה של הלאומיות, לצד בניית עבר מדומיין, היא השכחת חלקים מהזיכרון.

על הכנעניות וגלגוליה הוא כותב ב"אוטוביוגרפיה פוליטית", ומציין נקודה ציון משמעותית לגבי הגותו שלו: "הלאומיות הפכה אותי למרקסיסט, אם כי לא לצמיתות" (עמ' 25). ומכאן ש"השתלבו בראשי שני זרמים: הזרם המרקסיסטי והחשיבה הכנענית" (עמ' 26).

הוא מספר על דרכו לח"י ועל דרכו מאז הקמת המדינה, ופגישתו עם רטוש בקיץ 1951 בקפה כסית בתל אביב. בשיחה ממושכת הסכימו השניים לגבי רעיון יצירת עם חדש, כלומר עם טריטוריאלי תוך הפרדה בין דת למדינה (כפי שהושפע מהמודל האמריקאי בהיותו נציג לח"י בארה"ב), אך היו חלוקים לגבי המיתוס העברי

ארבעה-עשר סיפורים מאגד הקובץ לעוף כמו בוב בימון ובכל זאת קשה לקרוא להתייחס לספר הזה כאל ספר סיפורים קצרים, בעיקר משום שהסיפורים הללו כל כך קשורים זה בזה, עד שהם בעצם נראים כפרקים מתוך רומן יותר מאשר כקובץ סיפורים. גיבורם של כל הסיפורים הללו הוא המספר, הדמות הסדוקה, החירשת, הקרובה קרבה הדוקה למחבר, גונן נשר, שהוא כבד שמיעה מלידה. הגיבור של נשר הוא גיבור מופלא: שבור, חושני עד כאב, שחושניותו מתעצמת בגלל נכותו מחד גיסא ובגלל התעקשותו לטעום את העולם טעימה חושנית, שחוש אחד נעדר ממנה, מאידך גיסא. ככזה, אין הוא רק חושני, אלא גם אקספרימנטלי ואת מה שהחסיר בשמיעה, הוא ממלא בראייה, בריח, בטעם, במישוש ובעיקר בדמיון מופלא, שנושא אותו הרחק מעבר להווה למחזות שיתכן שלא ביקר בהם אבל הם מוכרים לו היטב. הגיבור הזה שש למשש שדי נשים, להריח את ריחן, להפליג לארצות רחוקות, ובימים נידחים, לבקר במקומות אקזוטיים, אבל בה בעת הוא יכול להישאר ישוב בכורסתו שכשדמיונו פועל ללא צורך בחוויות מוחשיות. במהלך מסעותיו הוא תוהה על קנקנם של הדברים, מאפשר לריחות להידפק על שערי נחיריו, ולמראות להציף אותו כשהוא בונה עולם מלא, ברור ומסעיר.

הגיבור בכל הסיפורים הוא תמיד אותו גיבור: ממש כמו גיבורו של התפסן בשדה השיפון של ג'ייד סלינג'ר, יצירה שגם היא התחילה כאוסף סיפורים קצרים, גם כאן עומד במרכז העלילות בחור צעיר, פחות או יותר, שמנסה לגלות את סוד הקיום באמצעות התנסויותיו האישיות. ככזה, אין לו צורך בכל מיני גיבורים ובכל מיני מצבים שבהם מתנסים לעתים קרובות גיבוריהם של קובצי סיפורים קצרים ושלעיתים קרובות נראים מלאכותיים מאוד, כי הוא פשוט מביא עלילות שגם אם אינן אמת, צורתן דוקומנטרית להפליא, והן נשמעות כאילו קרו באמת, לא רק למספר, אלא ממש למחבר.

כל מי שאי פעם חטא בכתובה יכול להתקנא ביכולתו של נשר לספר את סיפורו האישי, כמי שיושב בקרב חבריו בלי לשעממם אפילו רגע אחד. כנות היא בלי ספק אחד המרכיבים כאן, אבל דווקא הקרבה למחבר, העדר האקזוטיקה, היומיום המבצבץ מכל שורה מעלים בקורא את השאלה, על מה בעצם כותב נשר, והתשובה אינה כמובן על מה, כי נשר לא כותב על שום דבר, אלא על איך הוא כותב, והוא כותב כתייר מזדמן בעולם הזה, שעניו לא שבעות מהמראות שהוא רואה ומשלהל ההרפתקאות המציפות אותו והוא עובר מעניין לעניין ומנושא לנושא שאין בהם

של זקני ציון", כניסוחו של עברון: "כל השטניות והאנטי אנשיות שייחסו האנטישמים ליהודים אינם המצאה נאצית" (עמ' 117). יש להבחין בין ביקורת היהדות של ויינגרט ששלל את החרם על היהודים, לבין היחס של משרי הנאציזם ליהודים. כמו כן מוגזם לדעתי להציב את אלבניה ליד סומליה תחת הכותרת "ויש ארצות כה פרועות סדר ומוכות דלות שאיש אינו מעוניין להשתלט עליהן לכל תכלית שהיא" (עמ' 249-250).

אבל כל אלה מתגמדים לנוכח עושר המאמרים. חבל שלא בא עושר זה לידי ביטוי בצורה מושכלת יותר.

יוסי ברנע

מכוח עצמה, לא מכוח משקלה הפוליטי, הכלכלי והצבאי [...] אלא על יסוד 'אשראי ששת המיליונים'. כך היא פטורה משיקול מוסרי בהתייחסה אל העולם ודורשת שיתייחסו אליה "לא לפי קני מידה של 'ריאלפוליטיק' אלא על יסוד תודעת אשם מוסרית" (עמ' 91).

באותו הקשר נכתב כי הסיוע של יהודי ארה"ב מאפשר למערכת השלטונית בישראל לנצל את יהדות התפוצות מחד, ולשמור על כוחה בציבור הישראלי באמצעות כספי הסיוע מאידך, "בלא שתצטרך ליתן דין וחשבון על כספים אלה למישהו שמחוץ למערכת" (עמ' 99).

מעבר לחוסר האיוון המסוים שבין המאמרים והרשימות, אעיר עוד כי פשטני להזכיר את ויינגרט ליד צ'מברלין כמו גם ה"פרוטוקולים

הקדום והניתוק המוחלט מהעם היהודי. עברון תולה את פרישתו המהירה מהתנועה באי עמידתו של רטוש בהבטחה לפרסם מאמר פרי עטו (עמ' 31-32). בעניין זה, בביוגרפיה על רטוש, שלח *ועט בידו*, מספר יהושע פורת כי עברון טען שיש לבנות אומה עברית לצד אומה ערבית ולא על חשבונה. המערכת פסלה את מאמרו שנכתב ברוח זו, ולכן קם עברון ופרש.

בקיצור ובענייניות כותב עברון על היות המדינה היהודית-דמוקרטית אוקסימורון (עמ' 37-36), מהות האומה (עמ' 38), והצורך להבדל בין זכות למקלט וזכות לאזרחות (עמ' 39), כמו גם משמעות הציונות. מאמר מרכזי בשם "אתונה וארץ עוף", דן בהבדלים המהותיים בין תרבות ההלכה היהודית לבין האתוס האינטלקטואלי היווני (עמ' 59), ובו הוא דן בצדק ובמוסר, ובשכר ועונש בעולם הבא. שם הוא עומד על כך ש"לא נאמר בכל המקרא דבר בנוגע למשפט ותגמול שכר ועונש בעולם הבא" (עמ' 62).

בסוגיה הלאומית ראוי לציין את חונו המופיע דווקא במאמר "לקראת סוציאליזם לא מדעי" (העקיצה מופנית כלפי קרל מרקס), שנכתב ב-2001 ובו נטען שהחברה הישראלית היתה יכולה לשגשג "אילו בוטלו בה זכויותיהם היתרות של חרדים ודתיים לאומיים, ואילו הושג החוון. אילו היתה ישראל רפובליקה בורגנית קפיטליסטית אמיתית, שכל אורחיה שווים באמת בפני החוק [...] לאמיתו של דבר, הדגם הקפיטליסטי המושלם היה מחייב את הקמתה בארץ של מדינה אחת האדישה לחלוטין ללאומיותם [מדינת לאום א-לאומית? י"ב], ודתם של אורחיה, ולא הקמת שתי מדינות לאומיות, אחת ישראלית ואחת פלסטינית" (עמ' 235).

תובנות ראויות מנסח עברון גם ביחס לציונות. על הבעלות על הארץ: "הרי אנו חילונים, כיצד אנו יכולים לטעון להבטחה אלוהית על הארץ? כאלטרנטיבה חילונית באה הטענה שכאן בארץ קמה התרבות היהודית, אבל האם היא לא קמה גם בבבל?" (עמ' 77).

כך גם לגבי יכולת הקליטה של המדינה נוכח הגירת מאות אלפי יהודים חסרי כל לתפיסת נורדאו ו'בוטינסקי' (עמ' 71), כמו גם ביחס למיתוס הרווח כי יהודי ארץ ישראל "ניצלו הודות לציונות", בעוד העובדות מראות שלא היה לכך קשר לציונות אלא לתבוסה הגרמנית באל-עלמיין ובסטלינגרד (עמ' 85).

או למשל בנוגע למערכת היחסים המיוחדת עם גרמניה, המבוססת על רגש אשמה כללי ולא על אינטרסים אובייקטיביים, והשלכותיה על ישראל, שמאז כינונה אינה צריכה בעצם להתמודד עם הכוחות האמיתיים הפועלים בעולם ולהתאים עצמה אליהם. מצב שכתוצאה ממנו פיתחה מערכות של כלכלה ויחסי חוץ הפועלות בנתק מהמציאות העולמית; מערכות שהולידו מבנה שכר תעסוקה מעוות, חרפה של הסימפטומים ה'גלותיים'. ישראל "שקעה לדרגת פושטת יד נצחית, נטל ומטרד לעולם, והיא מתקיימת לא

גל אורן

הצגה שנייה שיר עלוב

הניחו כל תקנה
אתם הנכנסים –
המחזה תם.

רוח מנופצת
צופה בשכרי זכוכית
אל עולם ריק.
מי עכור שוטף
הגל שטבע דומם.

בקצה המסדרון
נחים בכסאות תאטרון,
החיים הקפואים.

בטרם עת
מישירים מבט –
ההצגה מסרבת להתחיל.
המסך השחור איננו,
ממריא.

ביום הבא
בעת אחרת
בחיים אחרים
אשב ואכתב
ביני לבני
שירים עלובים.

האביב ישן שנת עולמים.
אין פריחה, רק סתו.
בקר כערב
ערב כבקר
האילן משיר עליו
וביניהם זמנים ריקים.

בשנה הבאה
בימים הבאים
לא אהיה עוד
בן החיים.
למען מה ומי
אכתב שירים?

למען בני תמותה מתים
אין טעם זמר שיר.
ערב כבקר
בקר כערב
רוחם יזרו לקיר
מט לנבל כזר פרחים.

בשנה הבאה
בימים הבאים
על חיי
שהיו, אדם
לא יכתב
עוד שירים.